

1 መስከረም ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራን ድሕረ ባይትኡን

ህዝቢ ኤርትራ፣ ድሕሪ እቲ ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ዘሕለፎ ፈታኒን፣ ክብርታቱ ዝባሕጎን ኣተሓሕዛ ባዕዲ፣ ምስ ምምጻእ እንግሊዝ ፍታሕ ክረክብን ዓዲ ባዕሉ ከመሓድርን ተስፋ ኣሕዲሩ ነበረ፤፤ ይኹን እምበር፡ ምምሕዳር እንግሊዝ፡ እግሩ ከይኣተወ ናይ ፈላሊኻ ግዛእ ኣደገኛ መስመሩ ብምኽታል፡ ነቲ ህዝቢ ኤርትራ ተስፋ ዝገበረሉ ሓዲሽ ክስተት ክጠልም ደኣ ተራእየ። ነቶም ኣብ ግዜ ፋሽሽታዊ ስርዓት ጥልያን ኣብ ኤርትራ ኣማሓደርቲን ሰበሰልጣናትን ዝነበሩ ኢጣልያውያን፡ ኣብ ስልጣናም ከምዝቅጽሉ ብምግባር፡ ንሕብረተሰብ ኤርትራ ፍጹም ብዘዋርድ መንገዲ ኣጓነይዎ።

መረረን ማሕበራዊ ሽግራትን ህዝቦም ዘተረድኦም ሃገራውያን እዮም ኣብዚ ግዜ እዚ ኣብ ኣስመራ ብስቱር እንዳተራኸቡ ክላዘቡ ዝጀመሩ። እዞም ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ናይ ኣካዳምን ምሕደራን ተሞኩሮ ዝነበሮም ግለሰባት፡ ድሕሪ እቲ ብሓደ ኢጣልያዊ ሓላፊ ፖሊስ ኣብ ፊት ቤትጽሕፈት ናይሸው ፖሊስ ማለት ኣጂፕ ኣብ ወከልቲ ኤርተውራውያን ዛብጥያ(ፖሊስ) ዝተወሰደ ናይ ቅትለት ፍጻሜ፡ ንማሕበራዊ ሽግራት ኤርትራውያን ዝጣበቅን ዝንቃሳቀስን ማሕበር ብ ዕለት 5 ግንቦት 1941 ኣብ ኣስመራ ዝተመሰረተት። "ማሕበር ፍቕሪ ሃገር" ዝብል ሽም ድማ ተዋህባ። መራሕታ 12 ኮይኖም 6 ካብ ተኸተልቲ እምነት ምስልምና፡ 6 ድማ ካብ እምነት ክርስትና ነበሩ። እዚ ነቲ ዝነበረ ሓድሕዳዊ ምክብባርን፡ ወገናዊ ዝነጽግ ውርዘይ ባህሊ ኤርትራውያንን ዘንጸባርቕ ነበረ። ብዕለት 05 ግንቦት እዛ ማሕበር ዝወደበቶ ሰለማዊ ሰልፊ ኣብ ኣስመራ ተገብረ። መደረ ከስምዕን ምስ ሰበሰልጣን ምምሕዳር እንግሊዚን ክራኸብ ብብጽቱ ዝተመዘዘ ሓርበኛ ኣቦና ኣብደልቃድር ከቢረ ድማ ምምሕዳር እንግሊዝ ንህዝቢ ኤርትራ ዘተሰፈዉዎ ሓርነቱን ዓዲን ክህብዎ ዘማሕጽን ትሕዝቶ ዘለዎ ታሪኻዊ መደረ ሃቡ። እታ ማሕበራዊ ሽግራት ንክትፈትሕ ዝተመሰረተት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር እምበኣር፡ ኣብ ኣባላታ ተዶጊሉ ብዝጸንሐ ድላይ ናጽነት ናብ ህዝቢ ብምብጻሕ ስርሓ ጀመረት። እታ ማሕበር ምስ ኩሉ እቲ ኣብ ጉዕዞኣ ዘጋጠማ ብደሆታትን ምምቕቃልን፡ ነቲ ድሒሩ ኣብ ኤርትራ ዝተኻየደ ፓለቲካዊ መድረኽ መበገሲ ዝኾነትን ነቲ ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ኣንጻር መግዛእቲ ዝቃለስ ዝነበረ ናይ ደቂ ሃገር ተበግሶ ናብቲ ቀጺሉ ብሰለማዊ ኣገባብ ኣብ መጨረሻታ ድማ ብብረት ዝጀመረ ሰውራ መላግቦ ሙኻና ብዙሓት ሰነዳት ይገልጹ።

ምምሕዳር መግዛእቲ እንግሊዝ ኣብ መፋርቅ 40ታት ንዘተኣታተዎ ምባእታዊ መሰላት ምምስራት ማሕበር፡ ምእካብን ሓሳብካ ምግላጽን ነቶም ኣብቲ ሸው ኣብ ፖለቲካዊ ህይወት ኤርትራ ዝንቀሳቀሱ ዝነበሩ ዜጋታት ዓቢ ዕድል ስለዘረከቡ፡ ብዝከኣሎም ንናጽነት ኤርትራን ማሕበራዊ ፍትሒን ጎስጊሶም። ኣብ መወዳእታ ፓለቲካዊ ሰልፍታት ብምምስራት ድማ ኣንጻር ምምሕዳር እንግሊዝ፡ ኢድ ኣእታውነት መስፍናዊት ኢትዮጵያን ማሕበረሰብ ዓለምን ገጢሞም። "ቀጽሪ ናጽነት" ዝሰመይዎ ጽላል ብሙቋም እተን ኩለን ንናጽነት ኤርትራ ዝቃለሳ ዝነበሩ ሰልፍታት ብጥርኑፍ ሓይሊ ተንቀሳቀሳ። በንጻሩ ብመስፍናዊት ኢትዮጵያ

ዝምልመሉ ብዝነበሩ ዕጡቃት ኣብ ልዕሊ መራሕቲ ፖለቲካ ኤርትራ ዓባይቲ ገበናትን ቅትለትን ይፍጸም ነሩ። ሓደ ካብኡ ቅትለት ሓርበኛ ሸኽ ዓብደልቃድር ከቢረ ክትቀስ ይከኣል። ፖለቲካ 40ታት ኣብ ሞንጎ ናጽነት ኤርትራ ዝጠልቡን ንኤርትራ ናብ ኢትዮጵያ ክመልሱ ዝህቅኑ ዝነበሩን ይካየድ ብዝነበረ ቅሩቁስ ይዝከር። ተራ ምምሕዳር እንግሊዝ ኣብ ምምቅቃል ኤርትራውያንን ጥልመት ሓያላን ሃገራትን ውን ቀሊል ጽልዋ ኣይነበሮን። ኣብ መወዳእታ ንሸሙ ድሌት ህዝቢ ኤርትራ እተጽንዕ መርማሪት ኮሚሽን ናብ ኤርትራ ብምልክቲ፡ ሚዛናዊ ስእሊ ክህብ ብዘይክእል ኣገባብ መጽናዕታ ናብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣቅረበትን፡ ደሌት ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ግምት ብዘየእተወ መንገዲ ድማ ብ 2 ታሕሳስ 1950 ኤርትራ ብፈደረሽን ኣብ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵያ ክትመሓደር ተበይኑ። እዚ ብይን እዚ ኢትዮጵያን ሓያላን ሃገራትን ረብሓታተን ብዝሕሉ መንገዲ እዩ ተኸይዱ። ከምውጽኢቱ ድማ ኣብቲ ድሒሩ ዝተፈጥረ ፖለቲካ ኤርትራ ሓያል ተቃውሞታት በጺሒዎ። ብፍላይ ንዓብላልነትን ምልክን መስፍናዊት ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ ዘርኢ ሸኽ ወትሩ ተቃውሞ ምስገጠም እዩ። ሂወት ናይቲ 10 ዓመታት ዝወሰደ ፈደረሽን ኣብ ክልተ ዝኸፈል ኮይኑ፡ ብመንግስቲ ተድላ ባይሩን መንግስቲ ኣስፋሃ ወልደሚካኤልን ይፍለጥ። ኣብ ግዜ መንግስቲ ተድላ ባይሩ፡ ሓያለ ንናጽነት ኤርትራ ዝሕለቁ ኣባላት መንግስቲ ስለዝነበሩ፡ እቲ ቃልሲ ብተዛማዲ ዝሓየለ ነሩ፡ ጽልዋ ናይቶም ኤርትራዊ መንፈስ ዝነበሮም ፖለቲከኛታት ውን ብኡ መንጽር ዓቢ ነሩ። ኣብቲ ድሒሩ ዝተተኸለ መንግስቲ ኣስፋሃ ወልደሚካኤል ግና፡ ባይቶን መንግስትን ኤርትራ ብሓያል ዓብላልነትን ምተትእትታው ኢትዮጵያን ስለዝተታሕዘ፡ ፈደረሽን ዝኸለሎ ረብሓታት ኤርትራ ኣብ ዋጋ ዕዳጋ ብዘእቱ መንገዲ ተታሒዙ። ከምውጽኢቱ ድማ ናብ ምፍራስ ፈደረሽንን ጎበጣን ኣምሪሑ። ብ 14 ሕዳር 1962 እቲ ህዝቢ ኤርትራ ንእሽቶ መተንፈሲ ዝረኸበሉ ዝነበረ ፈደረሽን ብወግዲ ፈሪሱን፡ ኤርትራ መበል 14 ግዝኣት ኢትዮጵያ ክትከውን ብበይናዊ ውሳኔ ዘውዲ ኢትዮጵያን ተሓባበርታን ተፈሪዳ።

ኣብ ግዜ ፈደረሽን ብፍላይ ድማ ኣብ ግዜ መንግስቲ ኣስፋሃ ወልደሚካኤል መቀጸልታ ናይቶም ዝጸንሑ ብዙሓት ንናጽነት ኤርትራ ዝቃለሱ ፈተነታት ተራእዮም እዮም። እቲ ኣቀዲሙ ብበዓል ራእስ ተሰማ፡ ወልድኣብ ወልደማርያምን ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣንን ዝቅለስ ዝነበረ ጎስጋሳትን ቃልሲን ድሒሩ ንኣብ ባይቶ ዓቢ ተራ ዝነበሮም ከም በዓል ሸኽ እድሪስ መሓመድ ኣድም ኣካተተን ሓይሉ በረኸን። ብሰንኪ ዝነበረ ጸቅጢ መስፍናዊት ኢትዮጵያ ናብ ስደት ከምርሑ ዝተገደዱ፡ ዓባይቲ ፖለቲከኛታት ከም ወልደኣብ ወልደማርያምን መሓመድ ዑመር ቃዲን ናብ ኤርትራን ኤርትራውያንን ዝቐንዑ ናይ ራድዮ መልእኽትታት ንብዙሕ ሃገራዊ ዕማማት ዓዳሚ ነሩ። ኣብ መወዳእታ 50ታት ማሕበር ሰራሕተኛታትን ተመሃሮን ዝወደብዎ ሰለማዊ ሰልፍታት ሃገራዊ ስምዒት ደቂ ሃገር ዘለዓዕልን ዘይተንበርካኽነት ኤርትራውያን ዝምስክርን ነሩ።

ድሕሪ እዚ ኩሉ ፍጻሜታት፡ ቃልሲ ኤርትራ ንናጽነት ናብ ካልእ መድረኽ ዘሰጋግር ነገር ተፈጥረ። ንሱ ድማ ምምስራት ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ ወይ ድማ ሓራካ እዩ። መስራቲ ሓራካ ሙኻኑ ዝእመነሉ ሓርበኛ መሓመድ ስዒድ ናውድ፡ ኣብ ፖለቲካ ሱዳን ተሞክሮ ዝነበሮ ኮይኑ፡ ቅድሚ ምምስራት ሓራካ ኣብ ዝነበረ እዋን ናብ ኤርትራ ብምእታው ሓፈሻዊ ቅርቡነት ኤርተውራውያን ንቃለሲ ከምዘጽነፀ ይነገር። በዚ መሰረት እምበኣር ሓራካ ኣብ ፖርት ስዳን መንበሪ ገዛ መሓመድ ስዒድ ናውድ ብ 2 ሕዳር 1958 ተመስሪታ። መሰረትታ

8 ኮይኖም መሐመድ ሰዒድ ናውድ፡ እድሪስ መሐመድ አልሐሰን(ገንሸራ)፡ ሐሰን አልሐጅ እድሪስ፡ ያሲን ዓቀዳ፡ ዑስማን መሐመድ ዑስማን፡ መሐመድ አልሐሰን (ደንከሊ)፡ ሐቢብ ገዳስን ሳልሕ እያይን እዮም። እቲ ኣብ ሱዳን ዝተመሰረተ ሓራካ ኣብ ሓጺር ግዜ ኣብ ሱዳንን ኤርትራን ሓያሎ ሰዓብቲ ኣጥረዮ። ኣወዳድብኡ ቡብሸውዓተ ሰባት ስለዝነበረ ድማ፡ ኣብ ኤርትራ ብፍላይ ድማ ከበሳ ብማሕበር 7 ይፍለጥ ነሩ። ምምስራት ሓራካ ንህዝቢ ኤርትራ ሓደ ነጥብ መቐይሮ እዩ ነሩ። እቲ ምኽንያት ቀንድን ወሳኒን ሕቶ ስለዝመለሰ። ንሱ ድማ ድልውነትን ተሳታፍነትን ህዝቢ ኤርትራ ኣብ መስርሕ ናጽነት እዩ። በዚ መገዲ ዳርጋ ኩሉ ህዝቢ ኤርትራ ኣብቲ እዋን እቲ፡ ኣብ ሓራካ ክውደብን ተደናጋጺ ናይቲ ምንቅስቃስ ክኸውንን ክኢሉ።

ሓራካ ክምስረት ከሎ ሓዘዎም ዝተበገሰ ዕማማት ከምዚ ዝስዕብ ይመስሉ

- 1 መደረኽ መምስራት ምንቅስቃስ
- 2 መደረኽ ምንቅስቃስ፡ ምምሃር፡ ምስፍሕፋሕን ምዝርጋሕን
- 3 መደረኽ ምጥንቃቕ ወይ ምትኳር ወይ መደረኽ ምንቅስቃስ
- 4 መደረኽ ምትግባር። ዕልዋ ዝካየዱሉ ናይ መወዳእታ ሸቶ ሙኻኑ ዝዩ።

ብኸምዚ ጉዕዝኡ ዝጀመረት ሓራካ፡ ነተን ስለስተ መደረኽት ብዓቢ ናህሪ ከተተግብረን ከላ፡ ብሰንኪ ኣብ ኣወዳድባ ዝነበረ ምስጢራውነት ግን ናብ መደረኽ ትግባረ ክትኣቱ ተጸጊማ። በዚ ምኽንያት እዮም እምበኣር ኣብ ካይሮ ዝነበሩ ኤርትራውያን ተምሃሮ ምስ ሳልሕ ሳበን ካልኣት ንጡፋት ኤርተውራውያን ፖለቲከኛታት ብምልዛብ ብረታዊ ቃልሲ ክጅመር ተበግሶ ዝወሰዱ። ኣብ ሓምለ 1960 ድማ ውድብ ተሓኔ ኣብ ካይሮ ብወግዒ ተመስረተት። ኣብታ ዝተመሰረተት ውድብ ምስ ፖለቲካዊ ሂወት ኤርትራ ጥቡቕ ርክብ ዝነበሮም ከም እደሪስ መሐመድ ኣድም ስለ ዝነበሩ ድማ፡ ዝምድናታቶም ተጠቂሞም ምስ ኣብ ኤርትራ ነቲ ተበግሶ ክስዕብዎ እዮም ዝበሉዎም ሃገራውያን ርክብ ፈጠሩ። መስረትቲን መራሕቲን ተሓኔ ዝናን ኣበርክቶን ዓዋተ ብቀረባ ይከታተልዎ ስለዝነበሩ፡ ምስ ዓዋተ ርክብ ብምክያድ ነቲ ናይ ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ መደረኽ ክውን ንክኸውን ተተሓሓዘዎ። ዓዋተ ኣብቲ እዋን ምስ መንግስቲ ተጋጭዮ ብወግዒ በረኽ ወጺኡ እዩ ዝነበረ። ተሓኔ ብመገዲ ሸኽ መሐመደ ዳውድ ዝበሃል ወኪላ ንዓዋተ ጻውዒት ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ ምስቀረብትሉ፡ ጻዊዒት ተቀቢሉ ንሰለስተ ብጻቱ ኣካፈሎም። ካብ ዓዋተ ናብቶም ሰዓብቲን ምስኡ ብሓባር ብረታዊ ቃልሲ ዝመሰረቱን ብጻቱ ዝቀረበ ጻውዒት ድማ "ኤርትራ ካብ ኢትዮጵያ ነጻ ንክትከውን ሰብ ትደሊ ኣላ" ዝብል ነበረ። ዓዋተ ትምህርቲ ዝነበሮን ክሳብ 8 ቃንቃታት ዝመልኸን ኣብ ምምሕዳር ይኹን ውትህድርና ተሞኩሮ ዝነበሮ ስለዝነበረ፡ ኩነታት ኤርትራ ክመዝን ዝኸኸል ንቁሕ ሰብ እዩ ነሩ። ንዓዋተ ተኸቲሎም ኣብ ሓደ መሰከረም ኣብ ዝነበረ ግጥም ዝተሳተፉ 10 ተጋደልቲ እዞም ዝስዕቡ እዮም። ዓዋተ መሐመድ ፋትድ፡ ሳልሕ መሐመድ ኣድም ቅሩጫይ፡ ሑመድ ደውሑን፡ ኢብራሂም መሐመድ ዓሊ፡ ዑመር ኬራይ፡ ፈጉራይ ኣቡ ሓሊማ፡ ኣድም ኣቡ ሓሊማ፡ ዓብዱ መሐመድ ፋይድ፡ ኢብራሂም መሐመድ ዓሊን በረግ ኖራይን እዮም።

እዘም ዝተጠቕሱ ዕጡቃት ብ 1 መስከረም ኣብ ጎቦ ኣዳል እንከለው፡ ሓይሊ ፖሊስ ስለ ዝረኸቦም ቶኽሲ ተኸፍተ። ብረታዊ ቃልሲ ጀሚርና ኢሎም ካብ ዝወጹ ንፋልማዮም ዘካየዱ ግጥም ምስ ጸላኢ ስለዝነበረ፡ እዚ ዕለት እዚ ከም ምጅማር ብረታዊ ቃልሲ ይኸበር ኣሎ። ኣብዛ ዕለት እዚኣ፡ ዓዋተን ብጾቱን ኣብ ጎቦ ኣዳል ኣዝጊቦም ብምውዓል፡ ዓዋተ ሓንቲ ጥይት ጥራይ ቶኪሱ ሓደ ፖሊስ ጸላኢ ስለዝቀተለን እያ እታ ብረታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ዘበሰረት ሓንቲ ጥይት ተባሂላ ትጽዋዕ።

ዓዋተ ንኣስታት 8 ኣዋርሕ ነቲ ወተሃደራዊ ስርሓት ሰውራ ብጅግንነት መሪሖ እዩ። ዝተፈላልዩ ኩናት መሪሖ፡ ተቃለስቲ መልሚሎ። ልዕሊ ኩሉ ድማ ነቲ ሰውራ እግሪ ተኼሉ ንክድልድል ጽን ዓት፡ ጅግንነትን መትከልን ኣውሪሱ። ሓረበኛ ተጋዳላይ ክቡብ ሕጃጅ ዓዋተ ዝነበሮ ሕማም ምስ ከበዶን ክመውት ሙኻኑ ምስፈለጠን ንብጾቱ ብምጽዋዕ ዝበሎ ናይ መጨረሻታ ለበዋ ሓሚድ ብኸምዚ ዝስዕብ ይዝክረን “ኣነ ሞይተ ማለት፡ እዚ ቃልሲ ሞይቱ ማለት ኣይኮነን። እንተ ሰሚርኩምን ጸኒዕኩምን ሰውራ ኣይጠፍእን እዩ። ኣሰላም ዶ ክርስትያን ኣይትበሉ። ወላ እካ ነናትና ሃይማኖት እንተሃለወና፡ ሃገርና ግን ሓንቲ እያ፡ ኩልና ድማ ሓደ ኢና። ሎሚ ሰውራ መሪር እዩ፡ ዝጥዕመሉ ግዜ ግና ክመጽእ እዩ!!”

እቲ ኣብ ታሪኽ ኤርትራ ኣገዳሲ ኣበርክቶ ዝገበረን ሽግ ሓርነት ሰውራ ዝወልዕን ሓርበኛ ሕምድ እድሪስ ዓዋተ ኣብ መፋርቅ 1962 ብሕማም ተሰዊኡ። ዝወልዕ ሽግ ድማ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ስዒብዎስ፡ ድሕሪ 30 ዓመት መስገደል ኤርትራ ብመዳርግቲ ኣልቦ ምስዋእቲ ደቃ ካብ ጎቦጣ ተገላጊላ ዳግማይ ንሃገርነት በቂዓ። ንሃገርነት ዝበቅዕት ሃገርና ዴሞክራሲያዊትን ፍትሓዊትን ናይ ምግባራ ሓላፍነት ናይ ኩልና ስለዝኾነ፡ በዚ ታሪኻዊ ዕለት ንምእላይ ሕድሪ ሰውራ ኤርትራ ዝጠለመ ዲክታቲራዊ ስርዓት ኢሰያስ፡ ንወፍሪ ምትካል ዴሞክራሲን ፍትሕን ኣብ ሃገርና ማሕላና ነሓድስ።

ዘልኣለማዊ ዝኸሪን ሞጎስን ንሰማእታትና!!
ቃወት ንቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ!!

ወደብ ቴድሮስ
1 መስከረም 2020

